

Az általános szerződési feltételek a fogyasztói szerződésekben, tisztességtelen szerződési feltételek megítélése

Szerző: Török Éva

Török Éva: Osztovits András: Az általános szerződési feltételek megjelenése a fogyasztói szerződésekben, tisztességtelen szerződési feltételek megítélése in: Szikora Veronika (szerk.): Fogyasztóvédelmi magánjog - európai kitekintéssel

A 2010-ben megjelent, Szikora Veronika által szerkesztett „Magyar fogyasztóvédelmi magánjog – európai kitekintéssel” című könyv átfogó tudományos igényű mű. A benne szereplő tanulmányok mindegyike rendkívül érdekes témát tárgyal. A recenzió célja, hogy ezek közül ismertessen egyet.

Örömmel vállalkoztam Osztovits András: Az általános szerződési feltételek a fogyasztói szerződésekben, tisztességtelen szerződési feltételek megítélése című tanulmányának bemutatására.

Az általános szerződési feltételek (a továbbiakban: ászf) alkalmazása elengedhetetlen része a gazdasági életnek, hiszen az egyedi alkudozások ellehetetlenítenék a tömegméretű termék- és szolgáltatásnyújtást. Használatuk ugyanakkor bizonyos veszélyekkel jár, ugyanis nem érvényesülnek a klasszikus szerződéskötési mechanizmus garanciái, az alkufolyamat elmarad, a szerződési egyensúly megbomlik.

Osztovits András kiváló egyetemi oktató (Európai Unió-s jogot, polgári jogot és polgári eljárásjogot oktat), közel 40 tanulmány, könyvrészlet és könyv szerzője, jogi folyóiratok szerkesztője és nem utolsósorban bíró. Már mindez megelőlegezheti, hogy színvonalas írást olvashatunk. S ez valóban így is van. De kezdjük az elején!

A szerző rendkívül aktuális témát tárgyal, ugyanis napjainkban nagyon elterjedt az általános szerződési feltételek alkalmazása. Annak ellenére, hogy alapvetően semleges jelenségről van szó, az a tendencia látszik kirajzolódni, hogy a kikötések révén alkalmazójuk egyoldalú előnyöket kíván biztosítani a maga javára. Így a tisztességtelen kikötéseket és ehhez kapcsolódóan a fogyasztók védelmét nem csak érdemes, hanem szükséges is vizsgálni.

Az általános szerződési feltételek alkalmazásával létrejövő kontraktusok kérdésével sokan foglalkoznak a jogi irodalomban, azonban a szerző által követett megközelítési móddal, nevezetesen, hogy mondanivalóját vonatkozó, többnyire az Európai Unió Bíróságának ítéleteivel támasztja alá, még nem találkoztam. Osztovits András aktuális, szemléletes példákon keresztül vezeti be az olvasót a tárgyalt témába. Érezhető, hogy otthonosan mozog mind az adott kérdésben, mind pedig a bírói döntések világában.

Ezzel már a forrásokra is utaltam: a szerző a témához kapcsolódó jogi tanulmányokon túlmenően bírósági döntéseket is felhasznál. Az irodalom mennyisége a szerző témában való jártasságáról tesz tanúbizonyságot; arra enged következtetni, hogy a tárgykör alapos ismerője.

Osztovits András a munkájában a gyakorlatban felmerülő nehézségeket is felvázol, majd azokra adott válaszával hozzájárul a kutatási probléma megoldásához.

Mindezek mellett a recenzió feladata, hogy valós képet adjon az ismertetett műről. Éppen ezért szükségesnek tartom a tanulmány felépítésének a bemutatását, majd részenként a rövid tartalmi ismertetését. A tudományos munka egymásra épülő, logikus rendben három szerkezeti egységre tagolódik. Ismertetésemben az egyes fejezetek tételeiről és az azok alátámasztására szolgáló érvekről kívánok tájékoztatást nyújtani.

A szerző először azt tárgyalja, mikor és hogyan jelentek meg az általános szerződési feltételek a magánjogban. Ezt követi a kikötések fogalmát taglaló szerkezeti egység, majd a tisztességtelen szerződési feltételek Európai Unió-s és magyar szabályai. A szerző alaposan és következetesen dolgozza fel az egyes kérdéseket.

A történeti előzményekből kiderül, hogy a XIX. századi liberális gazdasági elmélet központi elemét képező piaci szabad verseny nem képes létrehozni a kereskedők és a fogyasztók közötti teljes összhangot. A szerző ennek okaként azt jelöli meg, hogy egyrészt az ember nem mindig úgy dönt, ahogy az a legésszerűbb lenne, másrészt saját profitjának maximalizálására törekszik, harmadrészt pedig a fogyasztó és a kereskedő közötti viszony egyre inkább alá-fölérendelt lesz. A tömegessé váló szolgáltatások hívták életre a blankettaszerződéseket, mely megoldást a nemzeti jogalkotók is elfogadtak és kodifikáltak. Két modell különíthető el, az európai és az amerikai. Az előbbi tulajdonképpen az Európai Unió jogalkotására utal, melynek célja a jogszabályok közelítése. Az utóbbi központi elemét pedig a jogérvényesítési eszközök széles körű biztosítása képezi. A szerző hangsúlyozza, hogy egy magyar jogász nincs könnyű helyzetben, ha a fogyasztói szerződésekre vonatkozó előírásokat tanulmányozza: figyelembe kell vennie az uniós szabályokat, az Európai Unió Bíróságának döntéseit, továbbá a nemzeti rendelkezéseket és gyakorlatot. Osztovits András az alapvető nehézséget az eltérő terminológiában látja. Az említett szempontokból vizsgálja az általános szerződési feltételek témakörét, s megítélésem szerint ő maga, magyar jogászként kiemelkedően teljesíti feladatát.

Jól felépítve tanulmányát a szerző a bevezetést követően az ászf-ek Ptk-beli fogalmát és a definíció konjunktív feltételeit tárgyalja.

Ezt a szerkezeti egységet követi a fogyasztót védő garanciális szabályok ismertetése, bírói gyakorlattal alátámasztva, színesítve. A szerző biztosítékot nyújtó rendelkezésként említi a bizonyítási teherre vonatkozóan azt az előírást, mely szerint az ászf-et használó felet terheli annak bizonyítása, hogy a feltételt egyedileg nem tárgyalták meg. Ez akkor jut leginkább jelentőséghez, ha vita támad a felek között a szerződéssel kapcsolatban. Ekkor ugyanis eltérő szabályok vonatkoznak az ászf-ekre, illetve az ilyenek nem minősülő kikötésekre. Garanciális rendelkezésnek minősül az is, hogy az ászf-ek minősítése formai szempontoktól független. A fogyasztót helyezik előtérbe a tartalommal válás szabályai is, továbbá az egyedileg megtárgyalt feltételek primátusát rögzítő előírás.

Osztovits András egy gyakorlati problémát is ismertet, nevezetesen a blanketták csatáját, vagyis azt, hogy mi a helyzet akkor, ha az egyik fél ászf-jeit a másik saját kikötéseivel fogadja el, s azok egymásnak ellentmondanak.

Természetesen nem maradhat el a vonatkozó uniós jogforrás, a 93/13/EGK irányelv bemutatása sem. A szerző annak tárgyi hatályával összefüggésben hangsúlyozza, hogy az a fogyasztókkal kötött szerződésekre korlátozódik. Osztovits András továbbá a tisztességtelen feltétel fogalmával és következményeivel is megismerteti az olvasót. Kiderül, hogy a tisztességtelenség vizsgálatakor, melyik három feltételnek kell együttesen fennállni: a szerződő felek együttes közreműködése hiányzik a kikötés kidolgozásában; a feltétel a jóhiszeműség követelményével ellentétes; valamint a felek szerződésből eredő jogaiban és kötelezettségeiben jelentős egyenlőtlenség jelenik meg a fogyasztó kárára. A szerző utal arra is, hogy a Bizottság a fogyasztóvédelmi jog szabályozását, a jelenlegivel ellentétben, új alapokra, a teljes harmonizációra kívánja helyezni.

Az írás nagy előnyének és erősségének tartom az Európai Unió Bírósága témával összefüggő joggyakorlatának az olvasó elé tárását. A fogyasztókkal kötött szerződésekben alkalmazott tisztességtelen feltételek értelmezését több bírósági eseten keresztül teszi meg a szerző. Megállapítja, hogy a gyakorlat a fogyasztót mint gyengébbik felet védi a hátrányos jogkövetkezményekkel szemben. A luxemburgi bíróság a nemzeti bíráktól aktív magatartást követel: a jogvita alapját képező blankettaszerződés egyes kikötéseit ugyanis minden esetben vizsgálni kell, s biztosítani, hogy a tisztességtelen kikötésekhez joghatás ne fűződjön. A szerző azonban egy példán keresztül ennek a gyakorlatnak a veszélyére hívja fel a figyelmet. A 93/13/EGK irányelv rendkívül tágan határozza meg a tisztességtelen szerződési feltétel fogalmát és Mellékletében is csak példálózó jelleggel sorolja fel az egyes eseteit. Mindez tág mérlegelést tesz lehetővé a nemzeti bíróságok számára, s a luxemburgi bíróság egyértelmű iránymutatása nélkül tagállamonként eltérő gyakorlat alakulhat ki. Ez a helyzet azonban veszélyezteti a fogyasztói jogok védelmének minimum szintjét a tagállamokban.

Az uniós kitekintés után, ahhoz kapcsolódva Osztovits részletesen tanulmányozza a magyar jogharmonizáció lépcsőit, azaz az 1997. évi 149. törvényt és a 2006. évi 3. törvényt. A szerző úgy véli, hogy a módosítások egyértelműbbé és az irányelv céljainak megfelelőbbé tették Polgári Törvénykönyvünket.

A szerző a tisztességtelen szerződési feltétel Ptk.-beli fogalmát is megadja, mind a generálklauzulára, mind a kivételekre kitér, és utal a 18/1999. Kormányrendelet listáira is. (Zárójelben megjegyzem, hogy a tisztességtelen ászf definíciója az egyetlen törvényhely a Ptk.-ban, ahol kifejezetten megjelenik a jóhiszeműség és tisztesség elve.) Rendkívül pozitív módon itt is hivatkozik az Európai Unió Bíróságának ítéletére azzal összefüggésben, hogy a fogyasztóval kötött szerződésekben kétség esetén a fogyasztóra nézve legkedvezőbb értelmezés az irányadó, kivéve, a fogyasztóvédelmi szervezetek által indítható eljárásokat, tekintettel azok eltérő céljára. Az első esetben a bíróságnak egy már megkötött szerződés kikötéséről kell megállapítani, hogy tisztességtelen vagy sem, míg a második esetben egy, még nem alkalmazott kikötés absztrakt mérlegeléséről van szó. Az első esetben a kedvezőbb értelmezés az érintett fogyasztó javát szolgálja, míg a másodikban nem szabad kétség esetén a kedvezőbb értelmezést figyelembe venni. A szerző megítélése szerint az objektív értelmezés előmozdíthatja a nem egyértelműen megfogalmazott kikötés alkalmazásának megtiltását, amelynek segítségével a fogyasztóvédelem magasabb szintje biztosítható.

Az utolsó szerkezeti egységben, a tisztességtelenség vizsgálatakor is megjelenik, hogy a szerző gyakorló jogász, hiszen anyagi jogi szempontokon túlmenően eljárásjogiakat is ismertet. Kiemeli, hogy az eljáró bírónak a per tárgyát képező fogyasztói szerződés esetén hivatalból kell vizsgálni, hogy van-e abban tisztességtelen ászf, s amennyiben igen, erről tájékoztatni kell a fogyasztót.

Nézetem szerint a szerző az érdeklődés homlokterében lévő témát választott, írása érdekes és tartalmas. Tekintettel arra, hogy a fogyasztó kiszolgáltatottabb helyzetben van, mint az egyedileg megtárgyalt ügyleteknél, biztosítani kell a fokozott védelmét, illetve törekedni kell a fogyasztói tudatosság növelésére. Megítélésem szerint ez utóbbihoz ez a tanulmány is hozzájárul.

Az írás tudományos alapossággal dolgozza fel a fogyasztói szerződésekben alkalmazott ászf-ek témakörét, így megfelel a könyv alapkoncepciójának, mely szerint a fogyasztóvédelmi magánjog intézményeit az európai uniós előzmények, a hazai és EU-s joggyakorlat alapulvételével teljes körűen kívánja bemutatni egy alapvetően felsőoktatás számára készülő tankönyvben.

A tanulmányt esősorban a joghallgatóknak ajánlom, azonban érdekes és hasznos lehet azok számára is, akik gyakorlati fogyasztóvédelmi jogi ismereteket szeretnének elsajátítani.